

حقوق فرزندان ؛ فصل هفتم : فرزند و جامعه 4- مشکلات زندگی و راه مقابله با آنها

از زمانیکه انسان پا بر کره خاکی گذاشته و خود راشناخته ، همیشه با مشکلات و تلخکامیهای زندگی دست و پنجه نرم کرده است و گاه بر مشکلات فائق آمده و گاه مغلوب آنها شده است ، آنجا که استقامت و پشتکار داشته ، توانسته بوسیله جدیت و تلاش و کوشش پی گیر به مقصود خویش برسد و کامیاب شود . پدران و مادران حامل کوله باری از تجربه های متنوع زندگی هستند، آنان سالیان دراز طعم مشکلات و سختی های روزگار را دیده و چشیده اند و با نشیب و فرازهای تلخ و شیرین آن آشنایند. ...

حقوق فرزندان ؛ فصل هفتم : فرزند و جامعه 4- مشکلات زندگی و راه مقابله با آنها

از زمانیکه انسان پا بر کره خاکی گذاشته و خود راشناخته ، همیشه با مشکلات و تلخکامیهای زندگی دست و پنجه نرم کرده است و گاه بر مشکلات فائق آمده و گاه مغلوب آنها شده است ، آنجا که استقامت و پشتکار داشته ، توانسته بوسیله جدیت و تلاش و کوشش پی گیر به مقصود خویش برسد و کامیاب شود. پدران و مادران حامل کوله باری از تجربه های متنوع زندگی هستند، آنان سالیان دراز طعم مشکلات و سختی های روزگار را دیده و چشیده اند و با نشیب و فرازهای تلخ و شیرین آن آشنایند.

از این رو اخلاقاً موظف هستند که تجربیات خویش را در اختیار فرزندان بگذارند و آنان را با مشکلاتی که پیش رو دارند و با سرد و گرم زندگی آشنا سازند. با کشانیدن تدریجی و هدایتگر آنها به صحنه های زندگی از سستی و ناز پروردگی نجاتشان دهند.

در این صورت اگر روزی بچه ها با مشکلی ناشناخته و نابهنگام - در هر رابطه که باشد - روبرو شدند، خود را نمی بازند، و ترس و وحشتی به خود راه نمی دهند، بلکه کمر همت بسته و همانند کوهی استوار و صبور می کوشند از آن تنگنا سرفراز بیرون آیند. زیرا تجربه پدر و مادر را به عنوان حربه ای کار آمد در دست دارند و دارای آمادگی قبلی هستند. بر خلاف بچه هایی که نازپرورده رشد یافته اند و هیچ نوع آشنایی با سختی ها و مشکلات ندارند و از این رو به هنگام برخورد با کوچکترین ناملایمات زندگی خود را زود می بازند و اعتماد به نفس خود را از دست می دهند و احساس شکست و ناکامی می کنند.

در برخی روایات به این نکته اشاره شده که گاهی اوقات بچه ها را در کودکی جریمه کنید تا در بزرگی صبور و بردبار بار آید.

صالح بن عقبه گوید: سمعت العبد الصالح یقول : یستحب غرامه الغلام فی صغره لیكون حلیمًا فی کبره . (508)

از عبد صالح امام موسی کاظم (علیه السلام) شنیدم که می فرمود: مستحب است که پسر را در دوران کودکی جریمه کنید تا در سنین بزرگی صبور باشد.

1- امید بستن به خدا و دعا کردن

نخستین راه بلکه تنها راهی که بشر می تواند مشکلات و درد و رنج ها را بر خود هموار سازد توکل به خالق و پروردگار خود و دعا به درگاه ایزدی است . پروردگاری که همه چیز در دست اوست و مشکل انسانها در برابر قدرت او هیچ است .

وقتی او را وکیل خود ساختیم و به او تکیه نمودیم ، خود به خود بار سنگین مشکلات از دوشمان برداشته می شود.

زیرا: من یتوکل علی الله فهو حسبه هر کس بر خدا توکل کند، خداوند او را کفایت می کند.

اگر چه تمام دنیا هم به او پشت کرده باشند، چون خدا را دارد، هیچ غمی ندارد. آنان که در دنیا هیچ حامی و پشتیبانی نداشتند، اما چون خدا را پشتیبان خود قرار داده و به او توکل کرده بودند، کم نیستند و همانان بودند که خود اسوه کامل بشریت قرار گرفتند. حضرت ابراهیم در دوران جوانی با توطئه نمرود به میان خرمی از آتش سوزان افکنده شد، اما با توکل و پناه بردن به خداوند در مقابل چشمان حیرت زده نمرودیان آن آتش بی کران به باغی از گلستان تبدیل شد. و به همه فهماند که تنها خداوند است که از ابراهیم در مقابل تمامی دشمنان دفاع و حمایت می کند و او به پشتیبان دیگری محتاج نیست .

حضرت یوسف در کودکی توسط برادرانش به چاهی افکنده شد و هیچ امیدی جز به خدا نداشت و همین دل بستگی و توکل او موجب شد خداوند، وی را از چاه تاریک نجات دهد و در مصر به قدرت و عظمت برساند.

از این نمونه ها در تاریخ اسلام و روایات اسلامی فراوان است که از آن جمله روایت ذیل در مورد حضرت اسماعیل است :

گفتگوی ابراهیم با اسماعیل در ماءموریتی سخت

قطب راوندی در لب اللباب می گوید: روی اءن ابراهیم قال لاسماعیل علیه السلام فی حال الذبح اءدع اءنت بالفرج لانک المضر ((ءمن یجیب المضر اذا دعاه)) فلما رءى الکبش خرج لىءاذه ، فلما رجع رءى یدى اسماعیل مطلقین قال : و من اءطلقک ؟ قال : رجل من صفته کذا، قال : هو جبرئیل و هل قال لك ؟ قال : نعم . قال لی ادع الله فدعوتک الآن مستجابہ . قال ابراهیم : و اءى شیء دعوت ؟ قال : قلت : اللهم اغفر للمؤمنین و المؤمنات . قال : یا بنی انک لموفق . (509)

روایت شده که حضرت ابراهیم - علیه السلام - به هنگامی که (دست و پای حضرت اسماعیل را بسته) و آماده ذبح او بود به وی فرمود: دعا کن تا برایت گشایشی حاصل شود زیرا اکنون مضر واقعی تو هستی اءمن یجیب المضر اذا دعاه چه کسی جز خدا خواسته شخص مضر را اجابت می کند اگر او را بخواند، پس گرفتاری او را رفع می نماید، در آن حال متوجه قوچ بزرگی شد. بی درنگ از جا حرکت کرد به سوی قوچ رفت ، همینکه برگشت دید طناب از دو دست اسماعیل باز شده است با شگفتی پرسید چه کسی دستهایت را باز کرد؟

اسماعیل گفت : مردی که چنین و چنان نشانه هایی داشت . حضرت ابراهیم فرمود: او جبرئیل بوده است . آیا چیزی به تو گفت ؟

اسماعیل پاسخ داد: آری به من گفت : دعا کن زیرا دعای تو اکنون مستجاب است .

ابراهیم فرمود: فرزندم چه داعی کردی ؟ اسماعیل گفت : عرض کردم خدایا همه مردان و زنان مؤ من را ببخشای . ابراهیم فرمود: (این توفیق الهی بوده و) تو - یک انسان - موفق هستی .

اسماعیل با تسلیم شدن به پدر به رضایت خداوند تن داده است . و در این زمان حساس که به ظاهر هیچ راه نجاتی برای خود نمی بیند، فقط به خداوند توکل کرده و پناه برده است . و خداوند هم هیچگاه بنده ای را که به او پناه برده باشد، - بخصوص در شرایط حساس - به خود وانمی گذارد و به کمک او می شتابد.

اگر مشکلی داشتی بگو یا رُف یا رحیم

امام رضا - علیه السلام - فرمود: رءیت اءبى فی المنام فقال : یا بنی اذا کنت فی شده فءکثر من اءن تقول : یا رُف یا رحیم (510)

پدرم را در خواب دیدم ، بمن فرمود: فرزندم اگر مشکلی داشتی بسیار بگو: یا رؤف یا رحیم .

از استجاب دعا مایوس نشو

امام صادق (علیه السلام) فرمود: قال لقمان یا بنی ... ولاتضجرن بطلب حاجه فان قضاءها بید الله و لها اوقات ولكن اربغ الی الله و سله و حرك الیه اصابك .(511)
لقمان به فرزندش گفت : فرزندم برای برآورده شدن حاجات خود از دعا کردن خسته مشو، زیرا بر آورده شدن حاجات فقط به دست خدا است که وقت و زمانی خاص دارد، لیکن با میل و رغبت به درگاه خدا روکن و حاجات را از او بخواه و در حین دعا انگشتان خود را به سوی او حرکت ده .

در نامه امام علی (علیه السلام) به فرزند خود امام حسن مجتبی (علیه السلام) چنین آمده است : ثم جعل بیدك مفاتیح خزائنه ، فاءلح فیه المساءله یفتح لك باب الرحمه بما اذن لك فیه من مساءلته فمتی شئت استفتحت بالداء ابواب خزائنه فاءلح علیه و لایقنطك ان ابطاط عنك الاجابه فان العطیه قدر المساءله ، و ربما اخرت عنك الاجابه لیكون اطول للمساءله ، و اجزل للعطیه و ربما ساءلت الشیء فلم تؤ ته و اوتیت خیرا منه عاجلا او آجلا، او صرف عنك لما هو خیر لك ، فلب اممر قد طلبته فیه هلاك دینك لو اوتیته ... (512)

خداوند کلید همه گنجینه های خود را به دست تو سپرده است ، پس در خواهش خود اصرار داشته باش تا در رحمت ایزدی به رویت گشوده شود. حال که به تو اجازه خواهش داده شده و هر زمان که بخواهی درهای گنجینه های الهی را با دعا به روی خود بگشایی پس در دعا اصرار کن ، و اگر دعایت دیر به اجابت رسید ناامید مشو، زیرا عطا و بخشش به اندازه درخواست است . چه بسا که خداوند دیر اجابت کند، بدین خاطر که بیشتر درخواست کنی تا او بیشتر عطا نماید و چه بسا چیزی بخواهی اما همان را به تو ندهد بلکه بهترش را به تو ببخشد. و چه بسا چیزی از حضرتش بخواهی که در آن هلاک دین تو باشد که اگر مستجاب شود، از دین خارج می شوی .

2- خواندن نماز برای رفع گرفتاری

ابو حمزه ثمالی گوید: کان علی بن الحسین یقول لاولاده : یا بنی اذا اصابك مصیبه من مصائب الدنیا، او نزل بكم فاقه او امر فادح فلیتوضاء الرجل منكم وضوء للصلاه و لیصل اربع ركعات و فرغ من صلاته فلیقل : یا موضع كل شكوى ، یا سامع كل نجوى ، یا شافی كل بلوى و یا عالم كل خفیه و یا كاشف ما یشاء من بلیه و یا منجی موسى و یا مصطفی محمد (صلی الله علیه و آله و سلم) و یا متخذ ابراهیم خلیلا، ادعوك دعاء من اشتدت فاقته و ضعف قوته و قلت حیلته دعاء الغریق الغریب الفقیر الذی لایجد لكشف ما هو فیه الا اذنت یا ارحم الراحمین ، سبحانك انی كنت من الظالمین . قال علی بن الحسین (علیه السلام) لایدعوا بهذا رجل اصابه بلاء الا فرج عنه .(513)
امام سجاد (علیه السلام) به فرزندانش خود می فرمود: فرزندانم اگر به مصیبتی مبتلا شدید و یا فقر و حاجتی و یا امری دشوار بر شما نازل شد یکی از شما برای نماز وضو بسازد و چهار رکعت یا دو رکعت نماز بخواند و پس از نماز این دعا را بخواند: ای محل رسیدگی به شکایات ، ای شنونده هر سخنی آهسته ، ای شفا دهنده هر ناراحتی و ای آگاه به هر پنهانی ، و ای برطرف کننده بلاهایی که اراده می کند، و ای نجات دهنده موسی و ای برگزیننده محمد (صلی الله علیه و آله و سلم) و ای کسی که نیازهای ابراهیم را رفع کردی ، تو را می خوانم همانند کسی که فقر و بیچارگی و گرفتاری اش بسیار شدید شده و نیرویش ضعیف گشته و راه چاره اش کم شده است . می خوانم تو را چون دعای شخص غرق شده و غریب و فقیری که جز تو هیچ راهی و چاره ای برای رفع گرفتاری اش ندارد، ای پرمهرترین مهرورزان . پروردگارا تو منزهی ، این من بودم که ستم روا داشته ام .
آنگاه امام سجاد (علیه السلام) فرمود: هیچ شخص گرفتاری این دعا را نمی خواند مگر اینکه خداوند در کار او گشایشی پدید خواهد آورد.

3- داشتن صبر و مقاومت

از دیگر راههای مقابله با مشکلات و گرفتاری ها صبر و پایداری و عقب نشینی نکردن در مقابل مشکلات است .

سعدی گوید:

صبر و ظفر هر دو دوستان قدیمند ... بر اثر صبر نوبت ظفر آید

علی (علیه السلام) فرمود: لایعدم الصبور الظفر و ان طال به الزمان .(514)

انسان شکبیا از پیروزی محروم نمی گردد، هر چند زمان صبوری به درازا کشد. علی (علیه السلام) در وصیتش به امام حسین فرمود: و من كنوز الایمان علی المصائب (515)

صبر بر مصیبتها از گنجهای ایمان است

و نیز فرمود: الصبر جنه من الفاقه .(516)

صبر سپری در برابر فقر و بیچارگی است . و نیز ضمن وصیتی به امام حسن مجتبی فرمود: اطرح عنك واردات الامور بغرائم الصبر و حسن الیقین (517)

مشکلات و گرفتاری هایی را که به تو روی می آورد، با ایستادگی و یقین خوب از خود دور کن .

محمد بن حوب گوید: امام سجاد (علیه السلام) به فرزند خود امام محمد باقر چنین وصیت می کرد: یا بنی اصبر للنوائب و لاتتعرض للحتوف و لاتعظ نفسك ما ضره عليك اءكثر من نفعه عليك .(518)

فرزندم ! در مشکلات و ناملایمات صبور باش و خود را در معرض مرگ قرار مده و بر کاری که ضررش بیش از نفع آن باشد اقدام مکن .

البته ناگفته نماند که صبر بمعنی استقامت ، پشتکار، تلاش و ایستادگی در مقابل مشکلات است نه بمعنی آنچه که بین مردم شایع است یعنی رکود و دست بر دست گذاشتن و کاری نکردن .

فرزندم صلاح در همین است

گویند جناب لقمان فرزندی داشت که گاهی از گرفتاریهای روزگار گلایه می کرد و هر قدر پدرش به او می فرمود: صلاح در همین است قانع و راضی نمی شد. لقمان مایل بود موقعیتی پیش آید که عملا این نکته را به فرزندش نشان دهد. تا اینکه روزی پدر تصمیم گرفت با فرزندش به یکی از روستاها مسافرت کند. آنان بر الاغی سوار شدند و حرکت کردند.

چون مقداری راه رفتند، در راه پای الاغ شکست و دیگر نتوانست حرکت کند. پسر گلایه کرد پدر فرمود: ((صلاح در همین است)). سپس پیاده حرکت کردند. ولی همینکه مقداری مسافت پیمودند پای پسر غلتید و آسیب دید و دیگر نتوانست حرکت کند. آنان مجبور شدند شب را در همانجا بمانند تا شاید گشایشی حاصل شود. پسر باز هم زبان به گلایه گشود و پدر فرمود: ((صلاح در همین است)). چون صبح شد به همراه قافله ای که از آنجا گذر می کرد خود را به آن روستا رساندند. همین که به روستا رسیدند با منظره شگفت و تلخی روبرو شدند. کشته ها و جنازه های فراوانی دیدند که روی زمین افتاده است . وقتی علت این همه کشته را جویا شدند به آنان گفتند: دیشب دشمن به اینجا شبیخون زد و اینها را کشت . لقمان به فرزندش فرمود: دیدی گفتم : ((صلاح در همین است)).

اگر آن آسیب ها بر ما وارد نشده بود و اول شب وارد اینجا شده بودیم هم اینک در کنار این کشته ها بودیم .(519)

4- کتمان درد و رنج شکایت به خدا

از مواردی که باید فرزندانمان با آن آشنا شوند، ایستادگی در برابر درد و رنج است. آنان باید تعلیم داده شوند که با اندک ناراحتی و درد و رنجی صبری نشان ندهند و از میدان به در نروند؛ حافظ گوید:

با دل خونین لب خندان بیاور همچو جام ... نی گرت زخمی رسد آبی چو چنگ اندر خروش

امام باقر (علیه السلام) به فرزند خود حضرت صادق (علیه السلام) فرمود: یا بنی من کتم بلاء ابتلی به من النای و شکا ذلک الی الله عزوجل کان حقا علی الله اءن یعافیہ من ذلک البلاء. (520)

فرزندم! هر کس بیماری و ناراحتی خود را از مردم پوشیده دارد و درد و رنج خود را فقط با خداوند در میان گذارد و تنها با او درد دل کند حق است بر خداوند که او را از آن بیماری و گرفتاری سلامتی ببخشد.

فرزندم فقط خدا را بخوان

مسعده بن صدقه از امام جعفر صادق (علیه السلام) روایت می کند که فرمود: اشتکی بعض ولد اءبی فمر به فقال له قل عشر مرات یا الله یا الله یا الله فانه لم یقلها احد من المؤمنین قط الا قال له الرب تبارک و تعالی لبیک عبدی سل حاجتک. (521)

روزی یکی از فرزندان پدرم از درد و زنج، ناله و شکایت می کردند. پدرم از کنارش گذشت و به او فرمود: فرزندم! ده بار بگو یاالله یاالله یاالله، زیرا هرگز هیچ مؤمنی این کلمات را بر زبان نیاورده مگر اینکه خداوند تبارک و تعالی در پاسخش فرموده: بنده من، تو را اجابت کردم حاجتت را بخواه.

پروردگارا مرا شفا بخش

حسن بن ابی نعیم گوید: - روزی - یکی از فرزندان امام صادق (علیه السلام) از درد و ناراحتی بیماری شکایت به پدر برد. حضرت به او فرمود: فرزندم بگو: اللهم اشفنی بشفائك و داوئی بدوائک و عافنی من بلاءک فانی عبدک و ابن عبدیک. (522)

پروردگارا مرا شفا بخش و با داروی خود درمانم کن و از درد و رنجم برهان. من بنده تو و فرزند دو بنده توام.

گفتگوی امام سجاد (علیه السلام) با پدر

امام باقر (علیه السلام) فرمود: پدرم علی بن الحسین فرمود: مرضت مرضا شديدا، فقال لی اءبی ما تشتهي؟ فقلت: اشتهی اءن اءکون ممن لا اءتترح علی الله ربی ما یدبره لی. فقال لی اءحسنت، ضاهیت ابراهیم الخلیل صلوات الله علیه حیث قال جبرئیل هل من حاجه؟ فقال: لا اءتترح علی ربی بل حسبی الله و نعم الوکیل. (523)

بشدت بیمار بودم، پدرم به من فرمود: فرزندم! به چه چیزی میل داری؟ عرض کردم: دوست دارم از کسانی باشم که چیزی را که خدا برایم تدبیر و مقدر کرده به او پیشنهاد ندهم. حضرت فرمود: آفرین بر تو که شبیه ابراهیم خلیل الرحمان شدی، آنگاه که جبرئیل به او گفت آیا حاجتی داری؟ پاسخ داد: نه، چیزی را با پروردگارم در میان نمی گذارم زیرا اوست که مرا کفایت می کند و اوست بهترین وکیل.

5- راضی بودن به قسمت پروردگار

امام علی (علیه السلام) در سفارشی به امام حسین (علیه السلام) فرمود: و من رضی بقسم الله لم یحزن علی ما فاته. (524)

کسی که به قسمت خدا راضی باشد، هیچگاه از آنچه از دستش رفته غم نخورد.

همچنین از امیر مؤمنان (علیه السلام) نقل شده است که از جمله مواظق لقمان به فرزند خود این بود:

فرزندم! آنکس که یقین او کم شده و نیتش در طلب رزق و روزی ضعیف گشته باید از اینکه خداوند او را از سه گذرگاه عبور داده و روزیش را برایش فرستاده است درس عبرت بگیرد در حالیکه در هیچ یک از آن حالات نه تجارتی وجود داشته و نه کار و تلاشی - کسیکه در آن حالت او را فراموش نکرده - در حال چهارم نیز روزی او را خواهد فرستاد.

اما اولین آن حالات وقتی بود که در رحم مادرش قرار داشت و خداوند روزیش را برایش می فرستاد، در جاییکه نه گرما او را ازیت می کرد و نه سرما.

حالت دوم اینکه او را از رحم مادر بیرون آورد و روزیش را از شیر مادر قرار داد در حالیکه از خود هیچ نیرو و قدرت و اراده ای نداشت.

حالت سوم: آنگاه که از شیر مادر گرفته شد روزی اش را از کسب و کار پدر و مادرش رساند، و آنچنان پدر و مادر او، در این امر کمر همت بسته و جدیت می کردند که او را بر خودشان هم مقدم می داشتند و از خود گذشتگی می کردند تا اینکه بزرگ شده و دارای عقل کامل گشته است و همینکه دست به کار و تلاش برای خود زده و امر بر او تنگ شده - همه آن الطاف و عنایتهای خداوندی را بکلی فراموش نموده - و گمانهای نابجایی درباره پروردگار خود کرده است. و حقوقی را که در اموالش بوده منکر گشته است و برخورد و خانواده اش بخاطر ترس از کم شدن روزی و نداشتن یقین به جایگزینی آن از طرف خداوند در حال و آینده سخت گرفته است. فرزندم این شخص چه بد بنده ای است! (525)

6- روش پیامبر و اهل بیت

بهترین راه عملی مبارزه با مشکلات درس آموزی و تجربه اندوزی از سیره عملی معصومین - علیهم السلام - است. زیرا سیره عملی اهل بیت اظهار مظهر عینی و تجسم یافته تعالیم الهی آن بزرگواران است و مطمئن ترین و آسان فهمترین راه برای کسب تجربه برای مبارزه با سختیهای زندگی است.

الف - پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) دستور به خواندن نماز می داد

یوسف بن عبدالله بن سلام گوید: ان النبی (صلی الله علیه و آله و سلم) کان اذا نزل بآءهله شده امرهم بالصلاه ثم قراء و امر آءهله بالصلاه و اصطر علیها. (526)

و اهل و خانواده ات را به نماز فرمان ده و در عمل به این دستور شکبیا باش. و در کتاب مکارم الاخلاق آمده است: کان النبی اذا اءصابت آءهله خصاصه نادى آءهله یا آءهله صلوا صلوا! (527)

روش پیامبر این بود که هرگاه مشکلی گریبانگیر خانواده او می شد ندا می داد: نماز بخوانید نماز بخوانید.

ب - روش امیر مؤمنان (علیه السلام)

قال زین العابدین (علیه السلام): ما اءصیب اءمیر المؤمنین بمصیبه الا صلی فی ذلک الیوم الف رکعه و تصدق علی ستین مسکینا و صام ثلاثه ایام و قال لآءولاده اذا اءصبتکم بمصیبه فافعلوا بمثل ما اءفعل فانی رأیت رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم) هکذا یفعل فاتبوا اثر نبیکم ولا تخالفوه فیخالف الله بکم ان الله تعالی یقول و لمن صبر و غفر ان ذلک لمن عزم الامور. ثم قال زین العابدین (علیه السلام) فمازلت اءعمل بعمل امیر المؤمنین (علیه السلام). (528)

امام سجاد (علیه السلام) فرمود: هیچ مصیبتی به امیر مؤمنان روی نمی آورد مگر آنکه در آن روز هزار رکعت نماز می خواند و به شصت مسکین صدقه می داد و سه روز روزه می گرفت و به فرزندانش می فرمود: اگر به مصیبتی مبتلا شدید. چون من عمل کنید زیرا پیامبر خدا را دیدم که چنین عمل می کرد، پس از سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) پیروی کنید و با او مخالفت نکنید که خداوند نیز از شما روی بر خواهد تافت خداوند متعال برای کسی که صبر و مقاومت و بخشایش را پیشه خود سازد می فرماید برآستی آن (صیوری و ایستادگی) از کارهای اساسی است. سپس امام زین العابدین (علیه السلام) فرمود پیوسته من به روش امیر مؤمنان عمل می کردم.

- 508- وسائل الشيعه ، ج 5، ص 126.
- 509- مستدرک الوسائل ، ج 5، ص 247.
- 510- بحار الاءنوار، ج 93، ص 272.
- 511- همان ، ج 13، ص 420.
- 512- تحف العقول ، ج 73؛ بحار الاءنوار، ج 74، ص 205.
- 513- فصول المهمه ، ابن الصباغ مالکی ، ص 188؛ مستدرک الوسائل ، ج 6، ص 392.
- 514- نهج البلاغه ، حکمت شماره 145.
- 515- تحف العقول ، ص 85.
- 516- همان ، ص 86.
- 517- بحار الاءنوار، ج 70، ص 181.
- 518- الفصول المهمه ، ص 188.
- 519- چهل حدیث و چهل داستان ، ص 11.
- 520- مکارم الاخلاق ، ص 389؛ مستدرک الوسائل ، ج 2، ص 69؛ بحار الاءنوار، ج 93، ص 296.
- 521- وسائل الشيعه ، ج 4، ص 1132؛ مستدرک الوسائل ، ج 5، ص 219.
- 522- مکارم الاخلاق ، ص 392؛ مستدرک الوسائل ، ج 2، ص 85؛ وسائل الشيعه ، ج 4، ص 1099.
- 523- بحارالاءنوار، ج 46، ص 67. به نقل از دعوات راوندی .
- 524- تحف العقول ، ص 84.
- 525- بحار الاءنوار، ج 13، ص 414 ترجمه و تلخیص .
- 526- مستدرک الوسائل ، ج 6، ص 395؛ مجموعه ورام ، ص 162.
- 527- مکارم الاخلاق ، ص 334.
- 528- مستدرک الوسائل ، ج 2، ص 481.